

УДК 338.431(477)

Антонова С. Є., к.е.н., доцент, Корбутяк В. І., к.т.н., доцент
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

В статті визначено роль держави у розвитку аграрного сектора та основні форми його забезпечення. Проаналізовано державну фінансову підтримку агропромислового комплексу України. Розглянуто питання державного кредитування сільського господарства. *Ключові слова:* агропромисловий комплекс, видатки, державна підтримка, державне регулювання, сільське господарство, фінансування.

Вступ. Аграрний сектор є особливою галуззю національної економіки, тому що завдяки йому в державі формуються величезні грошові потоки. Його розвиток має визначальний вплив на рівень життя українського народу, оскільки в ньому працюють близько 20% зайнятого населення і виробляється 12-14% валового внутрішнього продукту країни [2, С. 8]. Проте, наразі він переживає нелегкі часи і залишається, як і раніше, «обділеним» інвестиціями, торгівлею та фінансовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень. Вагомими у контексті дослідження проблем державного регулювання розвитку агропромислового комплексу є роботи таких учених, як Амосов О., Амбросов В., Бабенко А., Березовський В., Бородіна О., Калінчик М., Кириленко І., Лукінов І., Макаренко П., Могильний О., Мостовий Г., Осташко Т., Онищенко О., Прокопа І., Притула Н., Шпикуляк О., Щекович О. та ін.

Метою даної статті є дослідження тенденцій державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України.

Результати дослідження.

Розвиток аграрного сектора має принципове значення для держави, особливо з огляду на вступ України до СОТ. Успішне вирішення завдань ефективного розвитку аграрного сектора економіки України, зростання його конкурентоспроможності, за умов невирішеності світової продовольчої проблеми, набуває не лише суто національної, а й міжнародної ваги.

Звідси досить важливу роль у розвитку аграрного сектора повинна відігравати держава, проводячи реформи галузі та створюючи умови для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Але, поки що аграрна реформа не дала очікуваного результату, суттєво не підвищила обсяги та ефективність аграрного виробництва, раціонального використання його земельно-ресурсного потенціалу і, як наслідок, забезпечення продовольчої безпеки країни. Проведені зміни не змогли стимулювати сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. До того ж очевидним фактом стало руйнування виробничого потенціалу галузі та зниження рівня життя населення.

Розвиток і забезпечення сучасних сільськогосподарських підприємств здійснюється в трьох формах: самофінансування, кредитування та бюджетні асигнування. Як свідчать результати досліджень Г.Є. Мазнева, кредитування аграрного сектора активно розвивалося протягом 2000-2008 рр., коли його обсяги зросли у 9,6 рази до 20,1 млрд грн, а частка довгострокових кредитів складала 33%. Потім спостерігався певний спад кредитування внаслідок фінансової кризи 2009 р. З часом кредитне забезпечення галузі поступово відновлюється. Так, у 2012 р. аграрний сектор отримав 13,5 млрд грн кредитів, з них 3,9 млрд грн довгострокові [5, С. 5].

Хоча основним джерелом фінансування вітчизняного АПК залишаються власні кошти товаровиробників – близько 70%, особливу роль у фінансовій підтримці розвитку аграрного сектору повинна здійснювати держава через бюджетне фінансування державних і регіональних програм на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів.

Державна фінансова підтримка, як правило, спрямовується на заходи, що мають важливе значення для розвитку сільського господарства і не можуть бути профінансовані власними коштами аграрних підприємств або за рахунок кредитів комерційних банків. Державна підтримка сільського господарства України охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом [7, С. 265].

Як видно з таблиці 1, у 2015 р. на фінансування видатків Міністерства аграрної політики та продовольства виділено коштів у розмірі 8,4 млрд грн, що на 2,3% менше ніж у 2014 р. Порівняно з 2010 р. видатки держбюджету збільшилися на 110,4 млрд грн, але видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 3,8 млрд грн. Найменшою була сума видатків на фінансування

аграрного сектору у 2012 р. і складала 5,8 млрд грн. Доля видатків Міністерства аграрної політики та продовольства у 2015 р. склала 2,3% від загальної кількості видатків з держбюджету, тоді як у 2010 р. зменшилася на 2,5%.

Таблиця 1

Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України

Показники	Роки						Відношення 2015 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Всього видатки Державного бюджету, млрд грн	253,2	274,1	307,7	342,79	360,5	363,6	143,6
Міністерство аграрної політики і продовольства, млрд грн	12,2	6,4	5,8	10,5	8,6	8,4	68,9
У % до загального обсягу видатків, млрд грн	4,8	2,33	1,88	3,06	2,39	2,3	-

Складено і розраховано автором за [3; 4].

На фоні зменшення загальної суми аграрних видатків у бюджеті 2015 року, на фінансування заходів у агропромисловому секторі із загального фонду держбюджету передбачено мізерну суму – 91,8 млн грн, що майже у 12 разів менше, ніж у 2014 р., коли сума фінансової допомоги закладалася на рівні 1,2 млрд грн (табл. 2).

Аналіз видатків Державного бюджету на 2015 р. свідчить про значні скорочення фінансування майже всіх програм в аграрному секторі в порівнянні з бюджетом 2014 р., а саме на фінансування однієї з основних програм для сільгоспвиробників (підтримка заходів в агропромисловому комплексі) протягом поточного року закладено 96,8 млн грн проти 827,4 млн грн 2014 р.

Крім того, передбачено 650 млн грн зі спеціального фонду на державну підтримку галузі тваринництва (проти 732 млн 2014 р.). На програми «Створення Державного земельного банку» та «Фінансова підтримка створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» зовсім не передбачено коштів. Проте, були виділені кошти на фінансування нової програми – «Фінансова підтримка Української лабораторії якості і безпеки продукції АПК» у розмірі 9,2 млн грн.

Таблиця 2

Державна фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва

Видатки державного бюджету	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Міністерство аграрної політики та продовольства України, млн грн	4696,6	4959,1	3754,8	3454,4	8451,3	8413,5
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі, млн грн	822,4	91,8	5	5	827,4	96,8
Заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, млн грн	34	25,5	-	-	34	25,5
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними, млн грн	-	-	1075	100	1075	100
Фінансова підтримка Української лабораторії якості і безпеки продукції агропромислового комплексу, млн грн	-	6,06	-	3,15	-	9,2
Державна підтримка галузі тваринництва	-	-	732	650	732	650
Фінансова підтримка створення оптових ринків с/г продукції, млн грн	200	-	-	-	200	-
Проведення земельної реформи, млн грн	96,43	221,78	-	-	96,43	221,78
Видача державних актів на право власності на землю в сільській місцевості, млн грн	1,27	0,9	232,1	53,16	233,37	54,06

Складено і розраховано автором за [3; 4].

Потрібно відмітити, що з державного бюджету на різні потреби сільського господарства надавалися кредити, розподіл яких представлений в таблиці 3. На фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу у 2015 р. виділено 8,8 млн грн проти 30 млн у 2014 р. У той же час, бюджет 2015 р. міс-

тять витрати на збільшення статутного капіталу НАК «Укragenrolіzінг» для закупівлі технічних засобів, які використовуються в агропромисловому комплексі з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу у розмірі 100 млн грн із загального фонду і 58 млн – зі спеціального фонду.

Саме по цій статті у 2014 р. було передбачено 80 млн грн лише зі спеціального фонду) [7, С. 265].

Таблиця 3

Державне кредитування сільськогосподарського виробництва

Показники кредитування за відомчою та програмною класифікаціями	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Надання кредитів фермерським господарствам, млн грн	-	-	27,8	27,9	27,8	27,9
Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу, млн грн	25	-	5,02	8,84	30,02	8,84

Складено і розраховано автором за [3; 4].

Зменшення бюджетних видатків у розпорядженні Мінагрополітики хоча і не є критичним, але означає, що реальне фінансування сектору зменшується в той час, коли загальні витрати держбюджету зросли майже на 15%. Таким чином, можна зробити висновок, що Державний бюджет 2015 р. для аграріїв є дуже жорстким і підтримка сільськогосподарського сектору є формальною [7, С. 266].

На пряму підтримку сільського господарства у 2014 р. було передбачено витратити в розмірі 33% загального обсягу аграрного бюджету. За розрахунками аграрних експертів пряма бюджетна підтримка АПК була на 30% меншою попередніх років. Таким чином, аграріям довелося розраховувати в основному лише на свої сили. Великі агрохолдинги знаходяться у кращій ситуації: вони мають доступ до дешевших кредитів зарубіжних банків, можливість випуску облігацій. Найважче дрібним і середнім виробникам. У цій групі ризику перебувають фермерські господарства, що можуть зіткнутися з серйозним браком фінансів для своєї роботи. Частково фінансову підтримку дрібні підприємства можуть отримати від Аграрного фонду, якому в бюджеті на 2015 р. виділено 7,2 млрд грн [6; 7; 8; 9]. Проте цих коштів вистачить не всім.

Отримати додаткові живі гроші фермери можуть і за допомогою аграрних розписок. За умови, якщо аграрні розписки введуть, то вони дозволять отримати доступ до фінансових ресурсів під реалізацію майбутнього врожаю або виробленої продукції будь-якому виробникові. За підрахунками експертів, аграрні розписки можуть залучити до аграрного ринку близько 50 мільярдів гривень на рік [7; 8; 9].

Членство України в СОТ передбачає розподіл державної підтримки сільського господарства за видами «скриньок». В Україні від 75 до 80% сукупної підтримки приходить на програми «жовтої скриньки», на «зелену» – відповідно 20-25% (таблиця 4). У країнах світу з розвиненим сільськогосподарським виробництвом це співвідношення абсолютно зворотне.

Таблиця 4

Структура бюджетної підтримки АПК

Заходи	Обсяг фінансових ресурсів із бюджету за роками, млн грн		
	2013	2014	2015
«Жовта скринька» (продуктова підтримка), млн грн	3193,8	3376,8	3072,9
«Жовта скринька» (непродуктова підтримка), млн грн	2643,2	2288,6	1828,9
Всього за програмами «жовтої скриньки», млн грн	5837,0	5665,4	4901,8
«Зелена скринька», млн грн	8209,9	8504,8	8621,2

Складено і розраховано автором за [3; 4].

Так, в Австралії на програми, що звільнені від зобов'язань щодо скорочення, тобто «зелені» та розвитку, направляється 91% коштів держави, у США – 78%, країнах ЄС – 59%, Бразилії та Канади – по 53% [6; 7; 8]. Обсяг бюджетних витрат, закладених в Державну цільову програму розвитку українського сільського господарства до 2015 р., свідчать про збільшення фінансування програм «зеленої скриньки і, відповідно, скорочення програм «жовтої скриньки», що збігається з вимогами СОТ. Починаючи з 2013 р. заходи «жовтого кошика» практично не змінювалися, в той час, як заходи «зеленого кошика» почали стрімко зростати.

Висновки. Нині на рівні Міністерства аграрної політики України продовжується робота з питань удосконалення національного законодавства, поліпшення умов ведення бізнесу в аграрному секторі, дере-

гуляції з переміщенням акцентів із забезпечення суворого контролю з боку державних контролюючих органів на підвищення ролі в такому регулюванні безпосередніх товаровиробників та їх об'єднань. Крім того, стратегічним напрямком для України має стати перегляд механізму здійснення державної підтримки за рахунок розширення програм «зеленого кошика», що не підлягають скороченню: удосконалення інфраструктури, стимулювання інвестицій, поліпшення якості продукції та підвищення родючості земель, створення державного резерву продовольства, маркетингові і дорадчі послуги тощо. Все це дасть можливість покращити ситуацію в агросфері за умови пришвидшеної діяльності органів влади та цілеспрямованості виділеного фінансування.

1. Бабенко А. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А. Бабенко // *Економіка АПК*. – 2008. – № 5. – С. 85–88.
2. Березовський В. Фінансовий механізм регулювання експортно-імпортних операцій із сільськогосподарською продукцією / В. Березовський // *Економіка АПК*. – 2008. – № 1. – С. 94–100.
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
5. Мазнев Г. Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора / Г. Є. Мазнев // *Економіка АПК*. – 2014. – № 9. – С. 5.
6. Притула Н. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку АПК / Н. Притула // *Держава та регіони*. – 2009. – № 3. – С. 157–163.
7. Танклевська Н. Стан та перспективи розвитку державного фінансування сільськогосподарських підприємств України [Електронний ресурс] / Н. Танклевська, О. Супрун // *Соціально-економічні проблеми і держава*. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 262–270. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13tnsspu.pdf>.
8. Шпикуляк О. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку / О. Шпикуляк // *Економіка АПК*. – 2009. – № 7. – С. 120–127.
9. Щєкович О. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні / О. Щєкович // *Економіка АПК*. – 2009. – № 1. – С. 140–146.

Рецензент: д.е.н., професор Сазонець І. Л. (НУВГП)

Antonova S. Y., Candidate of Economics, Associate Professor,
Korbutiak V. I., Candidate of Engineering, Associate Professor
(National University of Water Management and Nature Resources Use,
Rivne)

MAIN TENDENCIES OF STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COMPLEX OF UKRAINE

The role of the state in the development of the agricultural sector and the basic forms of its ensuring defined in the article. The state financial support agricultural complex of Ukraine is analyzed. The questions of state crediting of agriculture are considered.

Keywords: agriculture, expenses, state support, state regulation, agriculture, financing.

Антонова С. Е., к.э.н., доцент, Корбутяк В. И., к.т.н., доцент
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

В статье определено роль государства в развитии аграрного сектора и основные формы его обеспечения. Проанализировано государственную финансовую поддержку агропромышленного комплекса Украины. Рассмотрены вопросы государственного кредитования сельского хозяйства.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, расходы, государственная поддержка, государственное регулирование, сельское хозяйство, финансирование.
